

YLVA PERERA

Hur svårt har finlandssvenska författare det i Sverige egentligen?

Tomi Riitamaa 2021: Isolerat och övergivet nationsfragment, hänsynslöst ihjältiget? Studier i den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige. Nordica Helsingiensia 58. Helsingfors: Helsingfors universitet. 232 s.

I sin nyutkomna artikelbaserade doktorsavhandling i nordisk litteratur ger sig Tomi Riitamaa i kast med att granska en fråga som fram tills nu omgetts med mycket pessimism men föga statistik, nämligen den finlandssvenska litteraturens ställning i Sverige. Undersökningen tar – som titeln visar – avstamp i känslan av förfördelning som är lätt att känna igen för alla som någon gång befunnit sig i finlandssvenska litteraturkretsar när frågan om att ”nä ut” i Sverige kommit på tal. Men är finlandismerna verkligen så motarbetade i vårt västra grannland?

Riitamaas avhandling består av fyra kollegialt granskade artiklar, publicerade mellan 2015 och 2019 i en finländsk, en svensk och två finlandssvenska tidskrifter – ett tillvägagångssätt som passar väl ihop med forskningsfrågans transnationella natur. I de två första artiklarna undersöks frågan om finlandssvensk litteratur i Sverige genom två enskilda romanexempel, där såväl romantexten och receptionen, som författarnas egna uttalanden används i analysen. Den tredje artikeln kartlägger hur finlandssvensk skönlitteratur riktad till vuxna utkommit i delupplagor på svenska förlag åren 2000–2016, och den fjärde studerar framställningen av finlandssvensk litteratur i nyare sverigesvenska litteraturhistoriska översiktsverk.

Syftet formuleras i enlighet med avhandlingens underrubrik som att ”undersöka den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige utifrån flera parametrar och aspekter, med huvudfokus på senare tids förhållanden” (s. 18). Med ”flera parametrar och aspekter” avses ovan nämnda kombination av kvalitativa och kvantitativa metoder, som innefattar såväl litteraturanalyser och receptionsstudier som statistiksammanställning och metalitteraturhistoria. Det hade kunnat bli spretigt och ofokuserat, men för en sammanläggningsavhandling av den här typen fungerar det utmärkt, då artiklarna är tillräckligt fria i relation till varandra för att kunna använda olika metoder samtidigt som de hålls samman av sin gemensamma teoribas och tematik. Någon uttömmande helhetsbild av den finlandssvenska litteraturen i Sverige kan inte levereras, det slår avhandlingsförfattaren fast från start, men upplägget med separata artiklar gör det ändå möjligt att bidra med pusselbitar till flera hörn.

Artiklarna föregås i avhandlingen av en diger kappa på över hundra sidor, där syfte, bakgrund, metoder, material och tidigare forskning presenteras på ett överskådligt sätt. Med undantag för ett fåtal slarvfel är

akribin god. Här ges bland annat en historisk översikt över den finlandssvenska identiteten och litteraturens utformning i relation till Sverige, samt en introduktion till avhandlingens litteratursociologiska metodologi.

Till de viktigaste begreppen bör framför allt räknas filologen och språkvårdaren Charlotta af Hällström-Reijonens term ”det sverigesvenska förlagsargumentet”, myntat i artikeln ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog” (2007), som beskriver hur det sedan slutet av 1800-talet funnits en idé inom finlandssvensk språkvård och litteraturdebatt om att finlandssvensk litteratur borde skrivas på en korrekt svenska fri från finlandismer för att godtas i Sverige. Det här argumentet har sedan bemötts på olika sätt, och Riitamaa intresserar sig i avhandlingen främst för de röster som af Hällström-Reijonen benämner som ”offensiva”, det vill säga de som hävdar att finlandssvenska författares språk ska få ha en finländsk särprägel och ändå läsas i Sverige. En annan viktig referensram är Jonathan Cullers essä ”The Novel and the Nation” (2007), som ger Riitamaa verktyg för att undersöka hur en roman kan rikta sig till flera läsargrupper parallellt. Dessutom presenteras begreppet ”metodologisk nationalism”, särskilt i litteraturvetaren Annika Olssons användning sedan artikeln ”Fångad av orden och nationen. Metodologisk nationalism och förmågan att tänka frånvarande ting” (2010), för att visa på hur litteraturhistorieskrivningen både kan inkludera, territorialisera och exkludera litteratur utifrån en implicit idé om nationalstaten.

Riitamaa redogör för teorin på ett omsorgsfullt vis utan att bli långrandig. Han skapar ett lugnt tempo i den akademiska texten genom att inkludera långa citat ur förhållandevis få källor, i stället för att ängsligt referera snuttar vitt och brett. Så gott som allt som tas upp i kappan återkommer i artiklarna, vilket ger avhandlingen ett samlat intryck. Ändå kan jag tycka att perspektivet blir lite väl snävt. Med undantag för Culler och Benedict Anderson – samt en studie som jämfört situationen för finlandssvenska och flamländska förlag – görs inga jämförelser med liknande transnationella litteraturstudier på annat håll. Även om avhandlingens syfte är att uppmärksamma det specifika i den finlandssvenska litteraturens förhållande till Sverige hade det varit givande med en vidare utblick över studier i andra minoritetslitteraturs relation till länder där deras språk är i majoritet. (Om sådana inte föreligger, vilket jag betvivlar, hade det i sig varit värt att nämna.)

I diskussionen om att kombinera kvantitativa och kvalitativa metoder lyfter Riitamaa fram Johan Svedjedals tanke om att det bästa sättet att litteratursociologiskt undersöka en viss litteraturs plats i världen är att först göra en kvantitativ kartläggning, som sedan kompletteras med fördjupande punktinsatser. Riitamaa konstaterar att han själv gjort tvärtom, eftersom hans två första artiklar kretsar kring enskilda romaner medan de två andra kartlägger kvantitativt. Han motiverar emellertid inte sitt omvända val, vilket ger intrycket av att det inte nödvändigtvis är genomtänkt.

Riitamaas två första artiklar kretsar kring Ulla-Lena Lundbergs roman *Marsipansoldaten* (2001) respektive Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* (2014). Lundberg och Sund kan båda beskrivas som ”of-

fensiva” finlandismförespråkare, vilket Riitamaa visar både baserat på romanerna, och på andra uttalanden författarna gjort. Romanerna förenas också av att båda gestaltar händelser i Finlands historia. Jag har inget att invända mot Riitamaas analys av vare sig romanerna, mottagandet, eller författaruttalandena, men för avhandlingen som helhet hade det varit intressantare om de undersökta verken hade varit mer olika varandra. Nu påvisar Riitamaa att sverigesvenska kritiker i allmänhet inte stört sig på finlandismerna, men jag frågar mig om samma sak hade gällt ifall någondera romanen inte explicit hade handlat om Finlands historia? Hade toleransen för finlandismer varit lika hög för en roman som ”bara” utgav sig för att skildra till exempel relationer?

I sin tredje artikel lyckas Riitamaa genom katalogsökningar elegant vederlägga både uppfattningen om att finlandssvensk skönlitteratur riktad till vuxna skulle ha fått svårare att komma ut i svenska delupplagor sedan 1970-talet, och uppfattningen om att den finlandssvenska poesin skulle vara särskilt eftersatt – i själva verket utkommer fler lyriksamlingar än romaner i delupplagor 2000–2016, och delupplagornas antal är i princip oförändrat. Det som är anmärkningsvärt är hur hög tröskeln tycks vara – Riitamaas sökningar visar att bara de allra mest etablerade finlandssvenska författarna föräras delupplagor. Jag tycker det är synd att Riitamaa inte väntade med att göra urvalet för närstudierna innan han hade den här statistiken på hand. Med den som bakgrund hade det varit givande att skippa antingen Lundberg eller Sund och i stället inkludera en kvalitativ studie av ett diktverk för att se hur recensenter i det fallet förhåller sig till finlandssvenskheten.

Avhandlingens sista artikel förenar kvantitativa och kvalitativa metoder när den undersöker hur finlandssvensk litteratur presenteras i hela fem översiktsverk – både akademiska och populärvetenskapliga sådana – över svensk litteratur. Här aktualiseras diskussionen om metodologisk nationalism, då Riitamaa visar hur den finlandssvenska litteraturen rent kvantitativt kan sägas vara välrepresenterad i verken, samtidigt som den exotifieras genom att ofta placeras i egna avsnitt, i stället för att kopplas ihop med andra svenskspråkiga verk från samma tid eller i samma genre. Riitamaa benämner dessa avsnitt ”kulturella reservat”, och menar att de framhäver hur den finlandssvenska litteraturen ses som en autonom, men inte naturlig del av den svenska. Argumentationen är övertygande, och den metodologiska nationalismen tillför ett teoretiskt djup som hade varit till nytta också i de tidigare artiklarna.

Sammanläggningsformatet gör oundvikligen att tänkandets utveckling från första till sista artikeln blir tydligt på gott och ont. Som tidigare nämnt hade det varit värdefullt om åtminstone en av de kvalitativa närstudierna fått influeras av statistiken som Riitamas artikel om sverigesvenska delupplagor blottat. Men som tur behöver ju forskningen inte stanna här – tack vare Riitamaas publikationer står det nu både honom och andra fritt att fortsätta gräva. Eftersom upplevelsen av att vara missförstådd och sviken av den sverigesvenska litteraturvärlden är lika gammal som finlandssvenskheten själv kommer dess närmast mytiska

sanningsstatus med säkerhet ropa på granskning igen, men genom sin kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder lyckas Riitamaa dra ett stort strå till stacken i denna förtjänstfulla avhandling. Svaret på den här recensionens rubrikfråga om hur svårt den finlandssvenska litteraturen har det i Sverige blir alltså ett rungande ”ganska”: det är svårt för den finlandssvenska litteraturen att få ingå i den svenska på lika villkor, men utmaningarna är inte exakt de som fördomarna ofta låter påskina.

Författare

Ylva Perera, fil.mag., doktorand, Åbo Akademi, ylva.perera@abo.fi